

10. Solov'ev K. A. Istoriya deyatelnosti pervykh Gosudarstvennykh dum dorevolucionnoy Rossii: sravnitel'nyy analiz traditsiy pravotvorchestva [Tekst] / K. A. Solov'ev, V. V. Shelohaev. – M.: Izdanie Gosudarstvennoy Dumy, 2013. – 240 s.

11. Citron A. 72 dnya pervogo russkogo parlamenta [Tekst]: [vpechatleniya zhurnalista] / Aleksandr Citron: predisl. avt. – SPb.: Knigoizd-vo Baum (tip. P. P. Sojkina), 1906. – V, (2), 165 (3) s.

Копык О. О., Doctor of Historical Sciences, Associate Prof., Professor of the Chair of the World History and Historiography, Kherson State University (Ukraine, Kherson), oleksandr_konyk@ukr.net

Tauride Palace. On the sidelines of the State Duma (1906–1907)

The purpose of this notice is to cover the daily practice of deputies of the State Duma of the first and second convocations outside the session hall. The task is to follow the formation of the changes that occurred in the behavior and political orientation of MPs under the influence of the transition from the «ordinary» life to the «extraordinary» in the Duma itself. We considered the environment in which deputies had worked, described living conditions in Tauride Palace, paid attention to the role of the sidelines in formation of deputies' political opinion especially farmers. It is concluded that the experience gained by ordinary deputies in daily communication with each other and with the Duma intellectuals presented could positively influence the situation in places. However, this experience proved to be unnecessary after 1917. The lack of experience of civilized parliamentary work in Ukraine is also felt today.

Keywords: Tauride Palace, the State Duma, deputies, sidelines, parliamentary experience.

Копык А. А., доктор исторических наук, доцент, профессор кафедры всемирной истории и историографии, Херсонский государственный университет (Украина, Херсон), oleksandr_konyk@ukr.net

Таврический дворец. В кулуарах Государственной думы (1906–1907 гг.)

Целью данного сообщения является освещение ежедневной практики депутатов Государственной думы первого и второго созывов вне зала заседаний. Задача – проследить формирование изменений в поведении и политической ориентации депутатов под влиянием перехода от «обыденной» жизни к «необыденной» в самой Думе. Рассмотрена среда, в которой работали депутаты, охарактеризованы бытовые условия Таврического дворца, обращено внимание на роль кулуаров в формировании политических убеждений депутатов, особенно крестьян. Сделан вывод о том, что опыт, полученный обычными депутатами от повседневного общения друг с другом и с присутствующими в Думе интеллектуалами, мог бы положительно повлиять на ситуацию на местах. Однако этот опыт после 1917 г. оказался ненужным. Недостаток навыков цивилизованной парламентской работы в Украине ощущается и сегодня.

Ключевые слова: Таврический дворец, Государственная дума, депутаты, кулуары, парламентский опыт.

* * *

УДК 261.1.001.85:281.9(475)«1875/1905»

Федорик Ю. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины, Бердянський державний педагогічний університет (Україна, Бердянськ), jurij83fedoryk@gmail.com

Освіта православного духовенства Холмсько–Варшавської єпархії (1875–1905 рр.)

Автор акцентує увагу на освіті холмсько–варшавського православного кліру, який працював у Царстві Польському після насильницької ліквідації унії в 1875 р. В статті звертається увага на відмінності рівня освіченості окремих вікових та територіальних груп священників, які формували єдине духовенство Холмсько–Варшавської єпархії. Серед цих груп знаходилися колишні греко–католицьке духовенство місцевого походження, священнослужителі греко–католики з Галичини, які в 1865–1875 роках емігрували до Холмщини, а в 1875 р. прийняли православ'я та так зване «давньоправославне» духовенство з Російської імперії. Простежено як різний рівень освіченості єпархіального кліру впливав на частоту відміну ментальності окремих груп духовенства, що мало істотне значення в контексті труднощів перших десятиліть викоринення унії та насадження російської імперської моделі православ'я в Царстві Польському.

Ключові слова: освіта, Православна церква, духовенство, Російська імперія, Царство Польське, Холмщина, Підляшшя.

Після польського повстання 1863–1864 років релігійна політика Росії на окраїнах імперії і в Царстві Польському, зокрема, почала набирати нового значення.

Православна церква, як опора самодержавства та основа російської національної свідомості стала інструментом русифікаційної політики, скерованої на посилення російських впливів у політично нестабільних західних губерніях імперії.

В рамках русифікаційних заходів в 1875 р. на східних теренах Царства Польського – Холмщині та Підляшші – була ліквідована Холмська греко–католицька єпархія, а місцеве духовенство було поставлене перед вибором приєднання до православ'я або еміграції. В II пол. 70-х рр. склалися три внутрішні «партії» новоорганізованого православного кліру Холмсько–Варшавської єпархії: місцевих священників, які в 1875 р. прийняли православ'я, греко–католиків галицького походження та православного духовенства, що походило з Російської імперії. Відносини між ними характеризувалися взаємною недовірою та сформували особливу атмосферу функціонування Російської Православної Церкви в Царстві Польському.

Велику роль в відмінності кожної групи священнослужителів відігравав їх різний рівень освіти. Аналіз освіти духовенства Холмсько–Варшавської єпархії протягом часу її існування допоможе зрозуміти політику влади щодо уніфікації православного кліру в Царстві Польському, а також специфіку праці освітніх духовних закладів в цій провінції на фоні інших регіонів Російської імперії.

Проблема освіти православного духовенства Холмсько–Варшавської єпархії є малодослідженою. На деяких аспектах функціонування духовної освіти греко–католицького та православного духовенства звертали увагу сучасні польські дослідники: Флорентина Жеменюк, Вітольд Колбук, Кшиштоф Лятавець, Антоні Міронович. Для широкого дослідження нашої тематики в контексті порівняння духовної освіти православного віросповідання Царства Польського з іншими регіонами Російської імперії варто згадати праці Джорджа Фріза та Івана Смолича. Цінна інформація, пов'язана з формуванням православної освіти в Царстві Польському міститься в працях та мемуарах російських авторів дореволюційної доби: Петра Батюшкова, митр. Євлогія (Георгієвського), Григорія Ольховського, Гаврила Хрусцевича, Володимира Шайдицького.

Метою дослідження є аналіз системи духовної освіти священнослужителів Холмсько–Варшавської єпархії, з'ясування як влада за допомогою освіти намагалася нівелювати світоглядні відмінності між ними.

Освіта православного духовенства в Царстві Польському відрізнялася в залежності від віку й територіального походження священнослужителів. Старші священники місцевого греко–католицького походження закінчили Холмську духовну семінарію (далі ХДС – Ю. Ф.) до її реорганізації за російськими православними зразками. Старші панотці з Галичини, у свою чергу, виховувалися в Австрії, отримуючи якіснішу освіту, у більш ліберальному дусі порівняно з духовною освітою в Росії. Священники з «давньоправославних» теренів імперії приїжджали на Холмщину після закінчення типового навчання для пастирів Російської Православної Церкви. Водночас, серед представників кожної з названих категорій були випускники «зreformованої» ХДС. Відмінності в освіті впливали на особливості трьох груп. Далі спробуємо детальніше проаналізувати стан освіти для кожної із вищезгаданих «партій».

Ще на початку XIX століття заклади духовної освіти в Російській імперії поділялися на 4 ступені: парафіяльні,

духовні училища, семінарії та духовні академії [18, р. 120]. Основні знання зі свого віросповідання діти отримували в парафіяльних училищах, де навчалися основ релігії та церковного співу [18, р. 120]. У віці 9–11 років розпочиналася наука в духовних училищах, метою якої була підготовка здібних учнів до семінарії, тривала вона 4–5 років. В основному вчили латинь. Крім того учні отримували загальні знання з інших предметів – староцерковнослов'янської та російської мов, а також географії [18, р. 120].

Третім ступенем була семінарія. Навчання в ній тривало 6 років і поділялося на три дворічні курси: риторичний, філософський і богословський [18, р. 120–121; 15, с. 422]. Риторичний курс базувався на навчанні теорії риторики й поезики з читанням текстів класичними мовами, а часом і староцерковнослов'янською. На філософських курсах викладали логіку, метафізику, моральну філософію, психологію та історію філософії. Вищі, богословські курси, обіймали герменевтику, догматичне, моральне й пасторальне богослов'я, так звану «археологію» (історія християнської літургії) і Святе Писання [18, р. 121]. Обов'язковими предметами були латинь, грецька та старосврейська мови; додатково можна було також вивчати французьку або німецьку [15, с. 422].

Навчання в духовних академіях тривало 4 роки й нагадувало своїм змістом більш розширені та розвинені вищі курси (філософський і богословський) семінарії. Випускники академії, як правило, поповнювали професорський склад семінарій та обіймали найвищі посади в ієрархії православного духовництва.

Період правління Миколи I в історії православної Церкви був тісно пов'язаний з реформами обер-прокурора М. О. Протасова (1836–1855). Під час цих реформ, проведених згідно з вимогами часу, відбулося зниження рівня освіти в духовних училищах і семінаріях, оскільки Протасов вважав його занадто високим для реальних потреб вірних. Хоча не всі наміри обер-прокурора вдалося реалізувати, з навчальної програми семінарій було вилучено філософські дисципліни, а кількість інших предметів була зменшена [13, с. 412–413]. Замість ліквідованих з'явилися нові, «потрібні» предмети: основи медицини, сільське господарство, історія Церкви і т.д.

Реформи Протасова вплинули на рівень освіти старшого «давньоправославного» духовництва, яке після 1875 р. прибувало до Царства Польського, натомість молодші священники даної групи були висвячені вже після шкільної реформи 1867–1869 рр., яка лібералізувала церковні навчальні заклади. Згідно з новим шкільним законом 1869 р. від духовних академії вимагалось «надавати вищу освіту для освіченого служіння на користь Церкви й піклуватися про підготовку викладачів для духовних навчальних закладів» [15, с. 460].

Під час шкільної реформи 1867–1869 були опрацьовані, зокрема, нові закони для семінарій, духовних училищ та академії. Втілювався принцип колегіальності та самоуправління у їх діяльності, також відбувалися зміни у навчальній програмі. У духовних училищах шестирічний курс навчання було замінено на чотирирічний з підготовчим роком, а в семінаріях замість трьох дворічних курсів введено два (чотирирічний загальний і дворічний богословський). Замість предметів, введених у семінарії у період Протасова, з'явилися фундаментальне богослов'я і педагогіка, крім того більше часу було присвячено для

навчання Святого Писання, філософії, математики та класичних мов. З 1869 р., також змінювалася структура предметів у духовних академіях. Залишилося небагато дисциплін загального характеру, інші було поділено на три «відділи»: богословський, церковно-історичний і церковно-практичний. Два дворічні курси замінено на чотири однорічні, з останнім роком для написання магістерської роботи, на який приймали найбільш здібних студентів [13, с. 413–414; 15, с. 452–465]. Вищезгадані нововведення були частково відмінені за часів консервативного правління обер-прокурора К. П. Победоносцева (1880–1905).

На відміну від священнослужителів з імперії та «давньоправославного» кліру колишньої Варшавсько-Новогеоргіївської єпархії, яка існувала в Царстві Польському до ліквідації унії в 1841–1875 рр., освіта старших священників місцевого походження здійснювалася згідно з усталеними греко-уніатськими традиціями Царства Польського. Після початкового навчання, яке майбутні священнослужителі отримували в парафіяльних або світських школах, наступним етапом була наука в гімназіях. Напередодні періоду опрацювання та русифікації уніатського обряду на території колишньої Холмської єпархії були гімназії та прогімназії в Білій Підляській, Грубешові, Дорогичині, Замості, Лукові, Любліні, Седльці, Холмі та Щебрешині. Частина колишніх уніатських священників закінчила Холмську школу причетників, яка існувала у Царстві Польському з 1840 р. [19, с. 49].

Найважливішим духовним навчальним закладом, який готував майбутніх парафіяльних священників Холмської греко-католицької, а пізніше й Холмсько-Варшавської православної єпархії, була ХДС, заснована в 1759 р. греко-уніатським єпископом Максиміліаном Рилло. Семінаристами могли стати випускники 4 класів гімназії. За часів правління єпископа Фердинанда Ціхановського (1810–1828) навчання в семінарії продовжувалося 3 роки, а більшість предметів, крім пастирського богослов'я, катехізису й педагогіки, які викладалися по-польськи, читалися латинською мовою. Для здобуття вищої освіти найбільш здібних семінаристів відправляли до Варшавського університету на теологічний факультет. Негативне ставлення Петербурга до навчання уніатських семінаристів у польському навчальному закладі проявлялося ще в п'ятдесятих роках XIX ст. Згідно з розпорядженням імператора, з 1856 р. до Київської та Московської духовних академії повинно було щорічно направлятися 4 семінаристи ХДС. І хоча в перші десять років реалізація цього указу натрапила на великий опір як єпархіальної влади, так і самих семінаристів, саме за часів правління адміністратора Холмської єпархії Івана Терашкевича (1851–1863) серед греко-уніатського духовництва з'явилися перші випускники православних академії. Був серед них, зокрема, майбутній викладач логіки, психології, філософії та дидактики в Холмській духовній семінарії – кандидат богослов'я Микола Потій [3, с. 419]. Тим самим часом був виданий статут семінарії, згідно з яким період навчання в ній збільшувався до 6 років (до них входили підготовчий рік, два роки філософії та три богослов'я), а серед предметів з'явилися природнича історія, основи медицини, а також сільське господарство [3, с. 419; 12, с. 441].

Найбільші зміни в системі греко-уніатської освіти настали після січневого повстання. Важливою частиною

проведених «реформ» були русифікація та опрацювання ХДС. У 1864–1874 рр. латинську й польську мови лекцій було остаточно витіснено російською. Велика увага приділялася навчанню староцерковнослов'янської мови. Основою «реформ» була цілковита заміна керівництва й професорського складу ХДС. Пізніше, у 1869 р., семінарія була підпорядкована петербурзькому Міністерству Народної Освіти [12, с. 448]. З цього часу семінаристами ставали лише випускники чотирьох класів класичної гімназії, навчання у ХДС здійснювалося за програмою для православних семінарій, прийнятих і ухвалених Святейшим Синодом.

З 1874 р., згідно з новим статутом, ХДС перетворювалася на типовий православний навчальний заклад Російської імперії [17, с. 195–203]. Вона підпорядковувалася безпосередньо люблінському вікарному єпископу Холмсько–Варшавської єпархії, а фінансові та господарські справи були в компетенції обер-прокурора Святейшого Синоду.

З 1875 р. усе частіше вищу освіту в ХДС здобували випускники інших православних семінарій. На думку Кирила Хрущевича, кандидата богослов'я та викладача загальної цивільної історії в Холмській семінарії, її розвиток у вісімдесятих роках завдячував керівництву арх. Леонтія, за діяльності якого ХДС пережила «найкращий період в історії» [3, с. 432]. Хрущевич обґрунтовував це повстанням при семінарії іконописної (1881 р.) та недільної шкіл (1883 р.), де виховувалися майбутні вчителі в церковно–парафіяльних школах [3, с. 432]. Однією з найбільших заслуг архієпископа Хрущевич вважав заснування в 1889 р. «Комітету опіки над бідними вихованцями Холмської духовної семінарії» [4, с. 311–312]. В останні роки правління Леонтія розпочалося спорудження нової будівлі семінарії, на потреби якої до 1890 р. було зібрано 278 838 карбованців 64 копійок [3, с. 432].

Зміни в ХДС у 1875–1891 рр. отримали схвальні відгуки у вищих церковних колах. У 1890 р. молоду православну семінарію рада Санкт–Петербурзької духовної академії визнала однією з найкращих в Росії [3, с. 434].

Цікаві спогади, які стосувалися функціонування та життя студентів ХДС, залишив люблінський вікарний єпископ Євлогій, який у 1897–1902 рр. перебував на посаді ректора. Для нього, колишнього інспектора тульської семінарії, життя холмських семінаристів здавалося більш вільним, а стосунки між ними та викладачами менш напруженими [11, с. 161]. Важко робити висновок, наскільки та різниця впливала на майбутніх священнослужителів у Царстві Польському та їх ставлення до випускників інших семінарій імперії, але здається безсумнівним, що атмосфера в ХДС була ліберальнішою, ніж у «давньоправославних» єпархіях.

Період існування Холмсько–Варшавської єпархії призвів до змін не тільки в ХДС, а й у нижчих осередках православного шкільництва. У 80–х рр., у рамках русифікації місцевого православ'я Холмська школа причетників перетворилася на Холмську духовну школу [8]. Це означало остаточно формування православної системи освіти в Царстві Польському за російським зразком. Семінаристи місцевого походження були випускниками Холмської або Варшавської духовних шкіл. Із учнів цих закладів, які не бажали продовжувати

навчання у ХДС, готували псаломщиків для Православної церкви в Царстві Польському.

З 1884 р. починає активніше розвиватися система церковно–парафіяльного шкільництва. 13 червня 1884 р. імператор затвердив постанову Святейшого Синоду «О правилах про церковно–парафіяльні школи», згідно з якою православне духовництво повинно було взяти на себе широкі обов'язки народної освіти, виховуючи вірних «у правді православної віри і слухняності до її благочестя» [1, с. 276–280; 14, с. 258–259]. Іншим важливим завданням православних священників було виховання парафіян у «любві до Святої Церкви а також вірності до Царя і Вітчизни» [14, с. 258–259]. З 1884 р. частина священників Холмсько–Варшавської єпархії стала засновниками церковно–парафіяльних шкіл, які впливали на виховання у душі Православної церкви не лише місцевого населення, а й наступних поколінь кліру на Холмщині та Підляшші.

Згідно зі статистичними даними, станом на 1 січня 1886 р. в Холмсько–Варшавської єпархії було десять однорічних та дві дворічні церковно–парафіяльні школи. Дві з них були розташовані в окремих будинках, п'ять – у найманих, три – у будинках священників, а одна – у церкві. У цей період на діяльність шкіл виділялося 5 795 крб. 75 коп., із яких 3726 крб. 95 коп. – із державної казни, 1 000 крб. з церковних засобів, 180 крб. від братств та опікунських церковно–парафіяльних комітетів, а також 860 крб. з оплат учнів [2, с. 319].

Чотирнадцять років пізніше, вся Холмщина була покрита густою мережею церковно–парафіяльних шкіл, а кількість їх учнів у кілька разів збільшилася. У 1899–1900 навчальному році, в єпархії знаходилося 267 церковних шкіл. Станом на 1 січня 1900 р., в них навчалось 9 355 учнів, серед яких 7 704 належало до православного віросповідання, 1 580 до римсько–католицького, також було 13 протестантів, 10 юдеїв і 18 представників інших віросповідань [5, с. 23]. У тих школах навчалися й майбутні українські національні діячі. Серед них був, зокрема, Василь Гуль – у міжвоєнні роки український національний діяч Холмщини, редактор українських газет: «Наше життя» і «Сільський шлях» [10, с. 60].

Хоча більшість православного духовництва Холмсько–Варшавської єпархії закінчила навчання в семінаріях, серед священників, які прибули з Галичини переважали випускники університетів. Більшість із них народилися в тридцятих роках. Наймасовіша хвиля міграції галичан–москвофілів на Холмщину та Підляшшя співпала з періодом 1865–1875 рр., коли на терени Холмської єпархії прибуло біля 150 священників і семінаристів з Австро–Угорщини.

«Галичани», як правило, були випускниками філософських курсів (іноді також богословських) Львівського університету, після чого отримували священницький сан у Галичині, де працювали аж до виїзду до Царства Польського. Богословські курси Львівського університету були тісно пов'язані з навчанням в Греко–католицькій генеральній семінарії у Львові (семінарія була частиною університету, а його студенти одночасно були семінаристами Львівської семінарії). Аналогічна ситуація була й у Віденському університеті, частиною якого була Центральна Віденська семінарія (Barbareum).

У столиці Австрії здобули освіту найвідоміші з представників «галицької партії», серед яких – священники Іполит Криницький, Микола Ливчак,

Макарій Хойнацький, Ігнатій Гойнацький. На відміну від російських православних семінарій і духовних академій, навчання майбутніх священників в Австрійській монархії мало більш світський характер. У семінаріях Львова та Відня більше уваги приділяли викладанню богословських предметів, а серед дисциплін Віденської семінарії не було природничих та рільничих наук, обов'язкових у Росії від часів Протасова. Гідним подиву був список давніх мов, які викладалися в Barbareum. Безсумнівно, навчання івриту, грецької, арабської, сирійської та халдейської мов, не говорячи вже про латину, свідчило про великі вимоги щодо підготовки майбутньої греко-католицької еліти в Галичині [6, арк. 23в–3]. Деякі священники, які прийшли з Галичини, були випускниками Перемишльської духовної семінарії. Відмовляючись від унії на користь православ'я, «галичани» використовували знання й навички, набуті в Австрії. Наскільки знадобилися ці знання, свідчила довіра до них влади в роки ліквідації унії в Царстві Польському.

Водночас, більша частина вихідців з Галичини була висвячена на священників у Росії після закінчення науки в ХДС. Якщо старші «галичани», які здобули повну освіту в Австрії, не безпідставно вважалися більш освіченими, ніж греко-уніатське та православне духовництво в Царстві Польському, їх молодші земляки внаслідок недостатньої кількості священників на Холмщині отримували сан і призначення на парафії навіть після двох років навчання в семінарії. Деякі з них зараховувалися одразу на другий курс ХДС, незважаючи на те, що в Австрії не закінчили і навчання в гімназії [9, к. 705–705v].

Упродовж тридцятилітнього існування Холмсько-Варшавської єпархії збільшувалася кількість священнослужителів–випускників ХДС. Безумовно, це впливало на поступову уніфікацію та вирівнювання освіти різних груп православного духовництва, яке здобувало духовну освіту згідно з новими стандартами шкільної реформи в Росії та після запровадження змін у ХДС. Разом з тим, різний рівень освіченості трьох груп єпархіяльного духовництва залишався актуальним і до 1905 р., що й надалі сприяло збереженню ментальних відмінностей між ними.

Варто також згадати і про випускників вищих російських духовних закладів. Саме вони ставали елітою єпархії. Холмсько-варшавські архієпископи, люблінські єпископи, професори ХДС, частина вчительського складу духовних шкіл були випускниками чотирьох російських духовних академій. Станом на 1897 р. у Холмській духовній семінарії, Варшавській та Холмській духовних школах працювали дванадцять кандидатів Санкт-Петербурзької духовної академії, вісім – Київської, п'ять – Московської та один Казанської (крім того, серед них були особи з семінарською освітою – три випускники Холмської та один Київської духовної семінарії) [7, арк. 20–21].

Як зазначалося вище, перші заходи царської влади щодо підготовки семінаристів з Холмщини й Підляшшя в православних духовних академіях мали місце ще у п'ятдесятих роках XIX ст. Опір Риму, греко-уніатських священників та семінаристів латинофільської орієнтації, спричинив до тимчасового відходу від цих намірів і лише після 1866 р., з усуненням найбільш пролатинських лідерів з числа вищого духовенства Холмської єпархії, уряд зміг повернутися до попередньої політики. Послідовна політика князя Черкаського, а потім і його

наступників, відновила зв'язок між ХДС і російськими православними академіями [3, с. 420]. Хоча більшість випускників духовних академій походила з-поза меж Царства, з-поміж православної еліти Холмсько-Варшавської єпархії, яка закінчила вищу духовну освіту в Росії, траплялися поодинокі особи місцевого походження. До них відносилися Микола Потій, Гаврило Хрусцевич чи Михайло Кобрін [16, с. 34–35, 37].

Висновки. Серед духовенства не бракувало людей, які закінчили повні курси навчання в Холмській духовній семінарії або на терені інших єпархій Російської імперії, були натомість і священники, які отримували сан після кількох років неповного семінарського навчання, що негативно впливало на їх підготовку до священницького служіння. Особливо це стосувалося священників-галичан, висвячених під час ліквідації унії та організаційних змін Холмсько-Варшавської єпархії. Найбільш освіченою групою священників були вихідці з Галичини, які прибували до Холмщини після закінчення університетських курсів. Більшість з них закінчила Львівський університет, іноді семінарії у Львові або в Перемишлі, були натомість і такі, хто закінчив знаменитий Barbareum у Відні. Молодші священнослужителі цієї групи, які прибули на Холмщину як семінаристи, закінчили ХДС, і на відміну від своїх старших земляків були менш освіченими. Специфічний, більш світський і ліберальний характер освіти священників з Галичини, у порівнянні з іншими групами холмсько-варшавського духовенства, був однією з причин нарікань з боку духовної і світської влади.

Одночасно, протягом існування Холмсько-Варшавської єпархії, адміністративна і духовна влада краю здійснювали ряд заходів, щоб нівелювати регіональні і світоглядні відмінності кліру. Внаслідок політики уніфікації духовної освіти краю з православними духовними закладами Росії, ХДС та Холмська духовна школа перетворилася у типові центри підготовки «греко-російської» еліти на зразок тих, що існували за межами Царства Польського. Як і інші регіони Росії, Холмщина та Підляшшя покрилися мережею церковно-парафіяльних шкіл. Реорганізовані навчальні заклади збільшували випуск учнів та семінаристів місцевого походження, які у майбутньому посилили православну еліту краю. Одночасно, православне шкільництво Царства Польського зберегло атмосферу унікальності та неповторності, яка відрізняла його від аналогічного на «давньоправославних» теренах Російській імперії.

Отже, упродовж першого десятиліття функціонування Холмсько-Варшавської єпархії в Царстві Польському були закладені основи системи православної освіти, яка була характерна для «давньоправославних» єпархій Росії.

Список використаних джерел

1. Холмско-Варшавській Єпархіяльний Вѣстникъ за 1884. – №19.
2. Холмско-Варшавській Єпархіяльний Вѣстникъ за 1887. – №20.
3. Холмско-Варшавській Єпархіяльний Вѣстникъ за 1890. – №23.
4. Холмско-Варшавській Єпархіяльний Вѣстникъ за 1891. – №19.
5. Холмско-Варшавській Єпархіяльний Вѣстникъ за 1901. – №2.
6. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф.619. – Оп.1. – Спр.85.
7. Там само. – Ф.693. – Оп.1. – Спр.585.
8. Archiwum Państwowe w Lublinie, Chełmski Zarząd Duchowny, sygn. 916 (цїла справа).

9. Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Zalewski L., sygn. 2163. – Т.4.

10. Горний М. М. Українці Холмщини та Підляшшя. Видатніші особи ХХ ст. / М. М. Горний. – Львів: [б.в.], 1997. – 663 с.

11. Митрополит Евлогій (Георгиевскій). Путь моей жизни. Воспоминания Митрополита Евлогия изложенныя по его рассказамъ Т. Манухиной / Митрополит Евлогій (Георгиевскій). – Париж: YMCA-Press, 1947. – 676 с.

12. Ольховскій Г. А. Церковно-общественное значение семинарии за время ея 150-лѣтняго существованія (1760–1910) / Г. Ольховскій // Сборникъ статей по исторіи Холмской Духовной Семинарии (1760–1910 гг.). – Холмъ: Типо-Литографія Вайнштейнов, 1910. – С.424–452.

13. Православная энциклопедия. – Том X. – М.: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2005. – 752 с.

14. Сборникъ законовъ. Указанія и Распоряженія Правительства, относящіяся до губерній Царства Польскаго, состоявшіяся по прекращеніи въ 1871 году официальной изданія Дневника Законовъ Царства Польскаго. – Варшава, 1887. – Т.XXVI. – Ч.II.

15. Смолич И. История Русской Церкви (1700–1917). В 8 книгах / И. Смолич. – М.: Издательство Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1996. – Т.8. – Ч.I. – 799 с.

16. Шайдицкій В. Составъ лицъ служившихъ и служащихъ въ семинарии (1875–1910) / В. Шайдицкій // Сборникъ статей по исторіи Холмской Духовной Семинарии (1760–1910 гг.). – Холмъ, 1910. – С.34–37.

17. Шайдицкій В. Строй учебной части семинарии (1875–1910 г.) / В. Шайдицкій // Сборникъ статей по исторіи Холмской Духовной Семинарии (1760–1910 гг.). – Холмъ, 1910. – С.195–203.

18. Freeze G. The Parish Clergy in nineteenth-Century Russia. Crisis, Reform, Counter-Reform / G. Freeze. – Princeton, New Jersey, 1983. – 507 p.

19. Kołbuk W. Duchowieństwo unickie w Królestwie Polskim 1835–1875 / W. Kołbuk. – Lublin, 1992. – 194 s.

References

- Holmsko-Varshavskij Eparhial'nyj Vѣstnik# za 1884. – №19.
- Holmsko-Varshavskij Eparhial'nyj Vѣstnik# za 1887. – №20.
- Holmsko-Varshavskij Eparhial'nyj Vѣstnik# za 1890. – №23.
- Holmsko-Varshavskij Eparhial'nyj Vѣstnik# za 1891. – №19.
- Holmsko-Varshavskij Eparhial'nyj Vѣstnik# za 1901. – №2.
- Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukraїny u L'vovi. – F.619. – Op.1. – Spr.85.
- Tam samo. – F.693. – Op.1. – Spr.585.
- Archiwum Państwowe w Lublinie, Chełmski Zarząd Duchowny, sygn. 916 (cila sprawa).

9. Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Zalewski L., sygn. 2163. – Т.4.

10. Gornyj M. M. Ukraїnci Holmshhyny ta Pidljashshja. Vydatsnihi osoby XX st. / M. M. Gornyj. – L'viv: [b.v.], 1997. – 663 s.

11. Mitropolit Evlogij (Georgievskij). Put' moej zhizni. Vospominaniya Mitropolita Evlogija izlozheniya po ego razskazam# T. Manuhinoj / Mitropolit Evlogij (Georgievskij). – Parizh#: YMCA-Press, 1947. – 676 s.

12. Ol'hovskij G. A. Cerkovno-obshhestvennoe znachenie seminarii za vremja eja 150-letnjago sushhestvovaniya (1760–1910) / G. Ol'hovskij // Sbornik# statej po istorii Holmskoj Duhovnoj Seminarii (1760–1910 gg.). – Holm#: Tipo-Litografija Vajnshtejnov, 1910. – S.424–452.

13. Pravoslavnaja jenciklopedija. – Tom X. – M.: Cerkovno-nauchnyj centr «Pravoslavnaja jenciklopedija», 2005. – 752 s.

14. Sbornik# zakonov#. Uzakonenija i Rasporjazhenija Pravitel'stva, odnosjashhijasja do gubernij Carstva Pol'skago, sostojavshijasja po prekrashhenii v# 1871 godu oficijal'nago izdanija Dnevniko Zakonov# Carstva Pol'skago. – Varshava, 1887. – T.XXVI. – Ch.II.

15. Smolich I. Istoriya Russkoj Cerkvi (1700–1917). V 8 knigah / I. Smolich. – M.: Izdatel'stvo Spaso-Preobrazhenskogo Valaamskogo monastyrja, 1996. – Т.8. – Ч.I. – 799 s.

16. Shajdickej V. Sostav# lic# sluzhivshih# i sluzhashhij# v# seminarii (1875–1910) / V. Shajdickej // Sbornik# statej po istorii Holmskoj Duhovnoj Seminarii (1760–1910 gg.). – Holm#, 1910. – S.34–37.

17. Shajdickej V. Stroj uchebnoj chasti seminarii (1875–1910 g.) / V. Shajdickej // Sbornik# statej po istorii Holmskoj Duhovnoj Seminarii (1760–1910 gg.). – Holm#, 1910. – S.195–203.

18. Freeze G. The Parish Clergy in nineteenth-Century Russia. Crisis, Reform, Counter-Reform / G. Freeze. – Princeton, New Jersey, 1983. – 507 p.

19. Kołbuk W. Duchowieństwo unickie w Królestwie Polskim 1835–1875 / W. Kołbuk. – Lublin, 1992. – 194 s.

Fedoryk Yu. V., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine, Berdyansk), jurij83fedoryk@gmail.com

Education of the orthodox clergy in Cholm–Warsaw diocese (1875–1905)

The author focuses on the formation of the Cholm–Warsaw Orthodox clergy, who worked in the Kingdom of Poland after the violent liquidation of the union in 1875. The paper draws attention to the distinctive features of the educational level of the individual secular priests and territorial groups, which formed a single clergy Cholm–Warsaw diocese. Among these groups is the former Greek Catholic clergy of local origin, Greek Catholic priests from Galicia, who emigrated in the years 1865–1875 to Cholm, and in 1875 became Orthodox and so called 'Old Orthodox' clergy from the Russian Empire. It traces how different the level of education of the diocesan clergy influenced the mentality of the individual parts of different groups of the clergy, which was important in the context of the difficulties of the first decades of the union and eradicating crops Russian imperial model of orthodoxy in the Kingdom of Poland.

Keywords: education, Orthodox Church, clergy, the Russian Empire, the Kingdom of Poland, Cholm Land, Podlachia.

Федорик Ю. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины, Бердянский государственный педагогический университет (Украина, Бердянск), jurij83fedoryk@gmail.com

Образование православного духовенства Холмско–Варшавской епархии (1875–1905 гг.)

Автор акцентирует внимание на образовании холмско–варшавского православного клира, который работал в Царстве Польском после насильственной ликвидации унии в 1875 г. В статье обращается внимание на отличительные особенности уровня образованности отдельных вековых и территориальных групп священников, которые формировали единое духовенство Холмско–Варшавской епархии. Среди этих групп находились бывшее греко–католическое духовенство местного происхождения, священнослужители греко–католики из Галиции, которые в 1865–1875 годах эмигрировали до Холмщины, а в 1875 г. приняли православие и так называемое «древлеправославное» духовенство с Российской империи. Прослежено как разный уровень образованности епархиального клира влиял на часто различный менталитет отдельных групп духовенства, что имело важное значение в контексте трудностей первых десятилетий искоренения унии и насаждения российской имперской модели православия в Царстве Польском.

Ключевые слова: образование, Православная церковь, духовенство, Российская империя, Царство Польское, Холмщина, Подляшье.

* * *

УДК 94(477)«1920»

Кудінов І. О.,
аспірант, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
ivan.kudinov.ua@gmail.com

СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ДОНБАСІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920 РОКУ

Розглядається соціально–економічне становище Донецького кам'яновугільного басейну в першій половині 1920 року та заходи радянської влади, спрямовані на його стабілізацію. Мета статті – висвітлення економічних та політичних нововведень більшовиків, які увібрали в себе використання військових методів управління промисловістю та суспільним життям.

Ключові слова: революція, мілітаризація, воєнний комунізм, громадянська війна, трудова повинність, трудова армія.

Будівництво економіки на основі мілітаризації та загальної трудової повинності була одним із головних постулатів більшовицької політики а період воєнного комунізму. Україні, з її величезними сировинним потенціалом, відводилася вагома роль у планах комуністичного керівництва.

У радянській історіографії соціально–економічний розвиток Донбасу розглядався через призму визначальної ролі більшовиків у відбудові регіону. В сучасній українській історіографії автори приділяють увагу цій темі як в окремих працях, так і в більш загальних дослідженнях. Однак науковці не ставили за мету